

Wrocław, 2 października 2026

Recenzja rozprawy doktorskiej mgr Katarzyny Goncikowskiej pt. „Bariery psychologiczne i społeczne w akceptacji żywności na bazie owadów: etykietowanie, informacje, i percepcja społeczna”

**napisana pod kierunkiem
profesora Wojciecha Pisuli i doktor habilitowanej Klaudii Modlińskiej**

Tematyka rozprawy koncentruje się na akceptacji insektów jako żywności oraz intencji ich spożywania. W czterech pracach składających się na rozprawę autorka analizuje różnorodne czynniki związane z postawami wobec tego rodzaju żywności, intencjami jej spożywania oraz zachowaniami konsumentów.

Moja ogólna ocena rozprawy jest pozytywna. Wszystkie cztery prace dotyczą tego samego zasadniczego problemu, tj. uwarunkowań akceptacji insektów jako żywności oraz gotowości do ich spożywania, dzięki czemu tworzą spójną tematycznie całość. Jednocześnie poszczególne badania ujmują to zagadnienie z różnych perspektyw.

Szeroki zakres podejmowanych problemów świadczy o umiejętności autorki integrowania wiedzy pochodzącej z różnych obszarów literatury. Istotnym atutem rozprawy jest również jej różnorodność metodologiczna. W cyklu wykorzystano odmienne podejścia badawcze od badań jakościowych, poprzez badania przekrojowe, aż po badania eksperymentalne. Takie zróżnicowanie metodologiczne stanowi mocną stronę całej rozprawy.

Poszczególne teksty nie są jednak osadzone w jednej, wspólnej ramie teoretycznej, a dobór analizowanych problemów sprawia niekiedy wrażenie dość eklektycznego. Całość ma miejscami charakter bardziej eksploracyjny niż wynikający z konsekwentnie rozwijanego modelu teoretycznego. Nie podważa to spójności tematycznej rozprawy, wskazuje jednak na możliwość silniejszego teoretycznego zintegrowania poszczególnych badań.

Poniżej przedstawiam argumenty uzasadniające ogólną ocenę, a także uwagi i pytania dotyczące poszczególnych prac.

Artykuł 1: The effect of labeling and visual properties on the acceptance of foods containing insects.

Pierwszy wieloautorski artykuł, opublikowany na łamach czasopisma *Nutrients*, miał na celu zweryfikowanie chęci spożywania produktów w zależności od obecności informacji o zawartości insektów oraz sposobu prezentacji produktu. Analizowano, w jaki sposób czynniki te przekładają się na chęć spożycia produktu, reakcje behawioralne oraz jego ewaluację. Dodatkowo uwzględniono szereg potencjalnych moderatorów, w tym neofobię żywieniową oraz indywidualną wrażliwość na odczuwanie wstrętu.

Część teoretyczna artykułu jest ogólnie dobrze napisana, choć pozostaje nieco ateoretyczna. Autorzy przywołują różne badania dotyczące chęci spożywania i akceptacji produktów zawierających insekty, jednak w mniejszym stopniu podejmują próbę kompleksowego, teoretycznego ujęcia badanego zjawiska. W konsekwencji przegląd literatury ma charakter raczej eksploracyjny i służy przede wszystkim uzasadnieniu aplikacyjnego znaczenia badania, niż rozwinięciu istniejącej teorii lub zaproponowaniu nowego ujęcia teoretycznego. Wydaje się jednak, że jest to przynajmniej częściowo związane z naturą samego badania.

Jeśli chodzi o hipotezy, w odniesieniu do manipulacji eksperymentalnej autorzy przewidują dwa efekty główne; efekt etykiety informującej o zawartości insektów oraz efekt wyglądu produktu. Zastanawiam się, dlaczego nie sformułowano hipotezy dotyczącej interakcji pomiędzy tymi czynnikami. Można oczekiwać, że ich wpływ będzie addytywny. W szczególności spójność informacji zawartej na etykiecie z wyglądem produktu sugerującym obecność insektów mogłaby prowadzić do silniejszej reakcji niż w sytuacji, w której tylko jeden z tych elementów wskazuje na ich obecność.

Drobna niespójność dotyczy również sposobu sformułowania poszczególnych hipotez. W przypadku ewaluacji produktu przedstawiona zostaje hipoteza kierunkowa, natomiast przewidywania dotyczące reakcji behawioralnych mają charakter niekierunkowy i są mniej precyzyjne. Na podstawie przedstawionego uzasadnienia teoretycznego można domyślić się oczekiwanego kierunku tych reakcji, niestety nie został on jasno wskazany w samej hipotezie.

Pewna nieścisłość występuje ponadto w opisie roli dodatkowych zmiennych indywidualnych. W części poświęconej celom badawczym autorzy wspominają o mediacyjnej roli wrażliwości na wstręt oraz neofobii żywieniowej, podczas gdy hipoteza trzecia wskazuje raczej na zakładany efekt moderacyjny. Wydaje się, że intencją autorów było właśnie testowanie moderacji, szczególnie w przypadku neofobii żywieniowej, która jest konceptualizowana jako względnie trwała różnica indywidualna.

Niezależnie od powyższych uwag, na szczególne podkreślenie zasługuje sama koncepcja badania, przede wszystkim uwzględnienie rzeczywistego zachowania osób badanych, a nie ograniczenie się wyłącznie do miar deklaracyjnych. Faktyczny kontakt uczestników z produktem oraz obserwacja ich reakcji behawioralnych stanowią istotną wartość projektu i zwiększają jego znaczenie aplikacyjne. Jest to niewątpliwie jedna z najmocniejszych stron tego badania. W tym kontekście można jedynie żałować, że wyniki nie zostały opublikowane w bardziej rozpoznawalnym czasopiśmie.

Przeprowadzone analizy statystyczne są, ogólnie rzecz biorąc, poprawne. Pewne zastrzeżenia budzi natomiast sposób raportowania wyników, szczególnie w odniesieniu do uwzględnianych kowariant. W tekście wyniki dotyczące efektów eksperymentalnych przeplatają się z informacjami na temat efektów kowariant oraz analiz korelacyjnych, przez co trudno jednoznacznie ustalić, do którego modelu odnoszą się raportowane statystyki. Nie zawsze jest jasne, czy przedstawione wyniki efektów głównych pochodzą z modelu uwzględniającego kowarianty, czy z modelu bez nich. W konsekwencji trudno również ocenić, w jakim stopniu włączenie kowariant wpływa na wielkość i istotność podstawowych efektów eksperymentalnych. Bardziej systematyczne rozdzielanie wyników analiz eksperymentalnych, analiz kowariancji oraz korelacji znacznie zwiększyłoby przejrzystość tej części artykułu. Zastrzeżenia te dotyczą jednak przede wszystkim sposobu prezentacji wyników, a nie zasadniczej poprawności zastosowanych analiz.

Mocną stroną artykułu jest dyskusja wyników. Ma ona stosunkowo rozbudowany i refleksyjny charakter i nie ogranicza się jedynie do prostego podsumowania uzyskanych rezultatów. Autorzy podejmują próbę interpretacji wyników, odnoszą się do ich ograniczeń, a także zastanawiają się nad zaobserwowanymi niespójnościami i możliwymi przyczynami niejednoznacznych rezultatów. Co istotne, refleksje te są osadzone w aktualnej literaturze przedmiotu, dzięki czemu dyskusja dobrze umiejscawia uzyskane wyniki w szerszym kontekście dotychczasowych badań.

Artykuł 2: Relationship between acceptance of insects as an alternative to meat and willingness to consume insect-based food: A study on a representative sample of the Polish population.

Drugi, wieloautorski artykuł, w którym kandydatka jest trzecią autorką, ukazał się na łamach czasopisma *Foods*. Jego celem było zidentyfikowanie czynników związanych z akceptacją oraz chęcią spożywania insektów.

Przegląd literatury, podobnie jak w przypadku pierwszego artykułu, ma charakter przede wszystkim opisowy. Autorzy przywołują szereg czynników, które zgodnie z dotychczasowymi badaniami mogą wiązać się z akceptacją spożywania insektów, oraz przedstawiają wyniki badań wskazujących na znaczenie poszczególnych zmiennych. W mniejszym stopniu podejmowana jest natomiast próba teoretycznego uporządkowania tych czynników lub zaproponowania ram, które pozwalałyby wyjaśnić zachodzące między nimi zależności.

Interesującym elementem pracy jest potraktowanie insektów jako potencjalnego substytutu mięsa. Wątek ten mógłby jednak zostać szerzej wprowadzony i lepiej osadzony teoretycznie. Warto byłoby przede wszystkim doprecyzować, co w tym kontekście oznacza zastąpienie mięsa oraz jakie funkcje, nie tylko żywieniowe, lecz także psychologiczne, społeczne czy symboliczne, pełni konsumpcja mięsa. Szczególnie interesujące byłoby rozwinięcie tego zagadnienia w odniesieniu do mężczyzn, dla których znaczenie przypisywane mięsu może być odmienne niż w innych grupach konsumentów.

Jednym z elementów uzasadnienia badania jest wskazanie, że w Polsce nie prowadzono dotychczas badań dotyczących akceptacji spożywania insektów na tak dużą skalę. Autorzy przywołują przy tym przykłady analogicznych badań realizowanych w innych krajach. Warto byłoby jednak wyraźniej uzasadnić, na czym polega specyfika polskiego kontekstu i w jaki sposób przeprowadzenie badania właśnie w Polsce poszerza dotychczasową wiedzę na temat akceptacji produktów zawierających insekty. Sam fakt braku wcześniejszych badań na dużej polskiej próbie stanowi uzasadnienie dla ich przeprowadzenia, jednak nie przesądza jeszcze o ich oryginalnym wkładzie w literaturę.

Nie do końca jasna jest również perspektywa przyjęta przez autorów przy formułowaniu celu badania. Z jednej strony artykuł można odczytywać jako próbę określenia profilu potencjalnych konsumentów produktów zawierających insekty, co sugerowałoby podejście skoncentrowane na charakterystyce badanych osób i potencjalnie na segmentacji konsumentów. Z drugiej strony celem może być identyfikacja czynników będących predyktorami akceptacji i chęci spożywania insektów. Są to powiązane, ale jednak odmienne cele badawcze, wymagające nieco innego sposobu konceptualizacji problemu i analizy wyników.

Więcej wątpliwości budzi ogólna strategia analityczna. Dobór stosunkowo dużej liczby kwestionariuszy oraz następujące po nim analizy sprawiają miejscami wrażenie podejścia silnie eksploracyjnego, bez wystarczająco wyraźnej, określonej *a priori* struktury analizy danych. W wynikach pojawiają się zarówno analizy korelacyjne, jak i liczne porównania pomiędzy grupami, przy czym relacja tych analiz do postawionych pytań i hipotez badawczych nie zawsze jest oczywista. W rezultacie trudno niekiedy odróżnić analizy bezpośrednio testujące przyjęte

przewidywania od analiz mających charakter dodatkowy lub eksploracyjny, co utrudnia śledzenie głównego toku argumentacji.

Pewne niedociągnięcia zawiera sposób raportowania wyników. W kolejnych częściach przedstawiane są na przemian statystyki opisowe, w tym średnie, wyniki analiz korelacyjnych oraz porównań między grupami. Taki sposób prezentacji sprawia, że momentami trudno odtworzyć tok analityczny i jednoznacznie określić, które wyniki stanowią podstawę poszczególnych wniosków autorów. Dotyczy to między innymi konkluzji o istotnej rozbieżności pomiędzy akceptacją insektów jako substytutu mięsa a rzeczywistą gotowością do zaakceptowania żywności zawierającej składniki pochodzące z insektów. Nie jest dla mnie jasne, która konkretnie analiza stanowi podstawę tak sformułowanego wniosku. Jeżeli podstawą jest przede wszystkim brak istotnej korelacji między tymi zmiennymi, określenie tego wyniku mianem „rozbieżności” wydaje się nie w pełni precyzyjne.

Dyskusja jest wyraźnie krótsza i mniej pogłębiona niż w pierwszym artykule. Mimo to jej refleksyjny charakter należy uznać za mocną stronę publikacji. Autorzy nie ograniczają się wyłącznie do powtórzenia uzyskanych wyników, lecz podejmują próbę ich interpretacji i odniesienia do szerszego problemu akceptacji insektów jako żywności. Choć część tych zagadnień mogłaby zostać rozwinięta bardziej szczegółowo, obecność takiej refleksji stanowi istotny atut artykułu.

Artykuł 3: The influence of various information about insect content and its advantages on the acceptance of foods containing insects.

Trzeci artykuł, opublikowany w czasopiśmie *Journal of Food Products Marketing*, jest tekstem wieloautorskim, w którym kandydatka jest pierwszą autorką. Celem badania było sprawdzenie, w jaki sposób sposób prezentacji informacji o obecności insektów w posiłku oraz ich wizualna ekspozycja przekładają się na ocenę produktu i chęć jego spróbowania.

Sama idea badania jest interesująca, choć przyjęte przewidywania wydają się dość intuicyjne. Szczególnie ciekawe byłoby zbadanie mechanizmów odpowiedzialnych za badany efekt obecności owada. Nie jest bowiem jasne, czy reakcja konsumentów wynika przede wszystkim z poczucia zanieczyszczenia produktu, do którego autorka odwołuje się we wstępie ogólnym rozprawy, ze wstrętu, czy też na przykład z naruszenia kulturowych norm określających, co jest uznawane za żywność w krajach europejskich.

Przegląd literatury ma podobny charakter jak w poprzednich publikacjach, należy jednak podkreślić, że został przygotowany rzetelnie i jest stosunkowo bogaty. Autorzy odwołują się do licznych wcześniejszych badań i przedstawiają szeroki kontekst analizowanego zagadnienia.

Słabszą stroną pozostaje natomiast przełożenie tego obszernego przeglądu na klarowny model teoretyczny oraz jednoznacznie sformułowane przewidywania.

W szczególności pewne trudności sprawia odtworzenie logiki hipotez i całego schematu badania. Hipotezy nie zostały sformułowane w sposób pozwalający od razu jednoznacznie określić przewidywane efekty poszczególnych manipulacji, między innymi informacji edukacyjnych dotyczących korzyści ze spożywania insektów oraz informacji o ich obecności w produkcie. Brakuje klarownego wskazania przewidywanych efektów głównych, ewentualnych interakcji oraz ich przełożenia na poszczególne zmienne zależne. Schemat badania i jego cele stają się nieco bardziej zrozumiałe w dalszych częściach tekstu, jednak już na etapie formułowania hipotez powinno być możliwe stosunkowo łatwe odtworzenie logiki projektu.

Problem ten znajduje odzwierciedlenie również w sposobie prezentowania analiz. Część analiz bezpośrednio odnosi się do początkowo przedstawionych hipotez, podczas gdy inne obejmują dodatkowe zmienne, których rola nie została wcześniej wyraźnie określona. Pomocne byłoby zatem jednoznaczne rozdzielenie analiz confirmacyjnych, służących weryfikacji głównych hipotez, od analiz dodatkowych lub eksploracyjnych. Pozwoliłoby to czytelnikowi łatwiej zrozumieć, które wyniki stanowią zasadniczy test modelu zaproponowanego przez autorów, a które są rezultatem dalszej eksploracji danych.

Szczególne wątpliwości w tym kontekście budzi sposób uwzględnienia płci. W analizach pojawiają się modele obejmujące interakcję płci z oceną produktu, mimo że rola płci nie jest centralnym elementem hipotez 1 i 2. W rezultacie trudno zrozumieć, dlaczego na tym etapie raportowany jest model uwzględniający płeć jako moderatora, zamiast w pierwszej kolejności w przejrzysty sposób przedstawić wyniki analiz bezpośrednio testujących hipotezy 1 i 2 dotyczące informacji i rodzaju prezentowanego produktu. Podobna niejasność pojawia się w odniesieniu do chęci spróbowania produktu.

Wprawdzie trzecia hipoteza odnosi się już bezpośrednio do różnic związanych z płcią. Nie jest jednak dla mnie całkowicie jasne, w jaki sposób konkretne przewidywanie wynika z przedstawionego wcześniej przeglądu literatury. Warto byłoby mocniej uzasadnić teoretycznie zarówno samo włączenie płci do modelu, jak i oczekiwany kierunek jej wpływu. Obecnie istnieje pewna luka pomiędzy bogatym przeglądem wcześniejszych badań a konkretnymi przewidywaniami sformułowanymi w hipotezach.

Ogólnie zatem sama koncepcja badania jest interesująca, natomiast sposób przedstawienia hipotez, strategii analitycznej i wyników jest miejscami chaotyczny. Utrudnia to odtworzenie podstawowej logiki projektu: które analizy odpowiadają głównym celom badania, które testują poszczególne hipotezy, a które mają charakter dodatkowy. Wyraźniejsze uporządkowanie tekstu wokół głównych hipotez, a następnie oddzielenie od nich analiz eksploracyjnych, istotnie

zwiększyłoby przejrzystość artykułu. W tekście występują również drobniejsze uchybienia redakcyjne i językowe, które wymagałyby korekty.

Podobnie jak w przypadku wcześniejszych publikacji, pozytywnie oceniam natomiast dyskusję. Jest ona dobrze napisana i nie ogranicza się do prostego powtórzenia wyników. Autorzy podejmują szerszą refleksję nad uzyskanymi rezultatami i ich możliwymi interpretacjami. Ta refleksyjność, podobnie jak stosunkowo bogate osadzenie pracy w istniejącej literaturze, należy do mocniejszych stron artykułu.

Artykuł 4: Who eats bugs, and what does it say about them? Disgust, stereotyping, and the social construction of the insect consumer

Czwarty tekst wchodzący w skład rozprawy ma odmienny status od trzech wcześniejszych artykułów. Nie jest to jeszcze publikacja, lecz nieopublikowany manuskrypt przygotowany wspólnie z promotorami, w którym kandydatka, mgr Gącikowska, jest pierwszą autorką.

Badanie ma charakter jakościowy i koncentruje się na sposobach konceptualizowania przez uczestników praktyki spożywania insektów oraz na społecznych, kulturowych i psychologicznych uwarunkowaniach ich akceptacji. W badaniu sformułowano pytania badawcze dotyczące między innymi sposobów rozumienia praktyki spożywania insektów, znaczenia takich kontekstów jak konieczność, nowość czy tradycja kulturowa, społecznego postrzegania osób spożywających insekty oraz społecznych i psychologicznych mechanizmów mogących stanowić bariery dla ich akceptacji. Takie sformułowanie problemu badawczego wydaje się adekwatne do jakościowego i eksploracyjnego charakteru projektu.

Wstęp teoretyczny oceniam pozytywnie. Jest interesująco i refleksyjnie napisany, a szczególnie ciekawym elementem jest przedstawienie historycznego i kulturowego kontekstu spożywania insektów w różnych częściach świata, w tym w krajach europejskich. Część przywoływanej literatury powtarza się w stosunku do wcześniejszych artykułów wchodzących w skład rozprawy, co jest do pewnego stopnia zrozumiałe ze względu na wspólną tematykę badań, jednak pojawiają się również nowe zagadnienia i perspektywy.

Materiał empiryczny zebrano za pomocą częściowo ustrukturyzowanych wywiadów, w których uczestniczyło 19 osób, a następnie poddano go refleksyjnej analizie tematycznej (*reflexive thematic analysis*).

Zastosowanie refleksyjnej analizy tematycznej wydaje się dobrze dopasowane do eksploracyjnego celu badania i pozwala na uchwycenie bardziej złożonych sposobów nadawania znaczenia spożywaniu insektów. Z przedstawionej analizy wyłaniają się między innymi wątki dotyczące roli wiedzy w kształtowaniu oporu wobec spożywania insektów oraz znaczenia wstrętu, postrzeganego zanieczyszczenia i społecznej dewiacji. Interesujące jest przy tym

przesunięcie uwagi z samych indywidualnych preferencji konsumenta na szersze procesy społeczne i kulturowe, które mogą wzmacniać lub podtrzymywać bariery wobec akceptacji tego rodzaju żywności.

Pewne wątpliwości budzi natomiast sposób formułowania części wniosków z analizy jakościowej. Zastrzegając, że refleksyjna analiza tematyczna nie jest metodą, którą znam szczegółowo, nie zawsze jest dla mnie jasna podstawa stwierdzeń odnoszących się do częstości występowania określonych treści w materiale. W tekście pojawiają się sformułowania wskazujące na przykład, że określone skojarzenie było „najczęstsze”, występowało „prawie we wszystkich” wypowiedziach czy było szczególnie powszechne. Tego rodzaju określenia mają charakter przynajmniej częściowo ilościowy, jednak nie towarzyszą im informacje pozwalające ocenić skalę opisywanego zjawiska. Określenie czegoś jako „najczęstszego” może bowiem oznaczać występowanie tego motywu zarówno u około połowy uczestników, jak i u zdecydowanej większości z nich, co prowadziłoby do nieco odmiennej interpretacji materiału.

Pewnej korekty wymaga również struktura prezentacji części metodologicznej i analitycznej. Informacje dotyczące procedury, analizy danych i kwestii etycznych nie zawsze pojawiają się w najbardziej intuicyjnej kolejności, przykładowo kwestie etyczne zostają przedstawione dopiero po opisie analizy danych.

Ogólnie jest to interesujący i wyraźnie eksploracyjny projekt, który wnosi do cyklu nieco inną perspektywę niż wcześniejsze badania ilościowe. Tekst jest sprawnie napisany, również pod względem językowym, a jego mocną stroną jest próba spojrzenia na akceptację spożywania insektów nie tylko jako na rezultat indywidualnych preferencji, lecz również jako na zjawisko osadzone w szerszym kontekście społecznym i kulturowym. Wstęp teoretyczny jest przy tym dobrze napisany i refleksyjny, a zastosowana metoda jakościowa daje możliwość pogłębienia części zagadnień, które we wcześniejszych pracach były ujmowane przede wszystkim za pomocą miar ilościowych.

Podsumowanie i konkluzja

Podsumowując, mimo uwag będących naturalnym elementem recenzji, rozprawę oceniam pozytywnie. Jej istotną zaletą jest analizowanie aktualnego problemu społecznego z kilku uzupełniających się perspektyw. Poszczególne badania dotyczą różnych aspektów tego zjawiska i wykorzystują zróżnicowane podejścia metodologiczne. Cały cykl daje stosunkowo szeroki obraz uwarunkowań akceptacji tego rodzaju żywności. Szczególnie wartościowe jest uwzględnienie w jednym z projektów rzeczywistego zachowania uczestników i ich kontaktu z produktem, a nie ograniczenie się wyłącznie do deklarowanych postaw i intencji. Interesujące i potencjalnie oryginalne są również takie wątki, jak traktowanie insektów jako substytutu mięsa czy analiza społecznego i kulturowego kontekstu ich konsumpcji. **W mojej ocenie rozprawa doktorska mgr**

**Uniwersytet
SWPS**
Wrocław

Katarzyna Gonicowskiej spełnia wymagania określone w art. 187 ustawy z dnia 20 lipca 2018 r. Prawo o szkolnictwie wyższym i nauce. W związku z powyższym wnoszę o dopuszczenie kandydatki do publicznej obrony rozprawy doktorskiej.

Z poważaniem

Elektronicznie podpisany
przez
Katarzyna Byrka

Prof. dr hab. Katarzyna Byrka